

Halewijn

Educatief ontwerpen

Jef Pepermans (m.m.v. Marc Stevens)

In november 1990 verzorgden Marc Stevens en ikzelf voor het CBL (UIA) een nascholing onder de titel *'Heer Halewijn, hoe haal je 't in je hoofd?'* Deze titel was duidelijk bedoeld als knipoogje naar de vele collega's S.O. die met oudere teksten 'moeten' werken. Dat zulks geen makkie is, weet iedereen die van verre of van dichtbij bij het onderwijs betrokken is. Toch was de bedoeling breder dan men op het eerste zicht zou denken. 'Halewijn' stond inderdaad voor 'werken met oudere teksten', maar daarnaast stond ook 'woordbetekenis en betekeniswijziging' op het programma. Hoe dat samen te rijmen is?

Deze twee zeer uiteenlopende items hadden we met opzet gekozen. Zij moesten dienen als 'cases', als voorbeeld om een belangrijke leraarsvaardigheid te verkennen, nl. *educatief ontwerpen* (1). Wij wilden leerkrachten tonen en laten ervaren dat lessen bedenken en ontwerpen een bezigheid is die strategisch kan benaderd worden. M.a.w. we mikten op het aanleren van *heuristieken* voor het opsporen van lesmateriaal en *strategieën* voor het ontwerpen van lessen. Dat 'educatief ontwerpen' lijkt ons één van de basale leraarsvaardigheden. Die bestaat erin dat de leerkracht binnen een beperkte tijd zijn op de 'leerstof' gerichte blik veruimt naar de totale (taal)werkelijkheid en snel de voor zijn les en zijn leerlingen bruikbare elementen uit die wereld weet te vinden en te ordenen tot een zinvolle en effectvolle les, waarbij hij ook in de belangrijke didactische categorieën als werkvormen, doelstellingen, deelvaardigheden enz. bewuste keuzes maakt. De idee dat er zoiets als ontwerpstrategieën bestaat, is bij ons geleidelijk gegroeid, vooral door ons dagelijks bezig zijn met vakdidactiek in de opleiding. De inzichten en schema's die wij vandaag presenteren, zijn een voorlopige stand van zaken, die we in de nabije toekomst zeker nog zullen bijsturen en uitdiepen. Reacties en kritiek zijn daarom écht welkom.

In dit artikel beschrijf ik het 'geval' Halewijn: dat was het deel dat ik in de nascholing voor mijn rekening nam. Over de andere 'case', woordbetekenis en betekeniswijziging, zal Marc Stevens in een van de volgende Vonk-en verslag uitbrengen.

Lusten leerlingen nog oude teksten?

Oude literaire teksten staan bij leerlingen niet hoog op het verlanglijstje; schoolboeken en leerplannen maken er veel tijd en plaats voor. Het 'vak' geschiedenis krijgt het op school dan weer zwaar te verduren. Anderzijds is er in onze samenleving de laatste jaren een groeiende belangstelling merkbaar voor de middeleeuwen en voor het verleden (b.v. grote tentoonstellingen). In dat spanningsveld bevindt zich het onderwijs in oudere literaire teksten. Vaak hoort men zeggen dat leerlingen teksten als **Halewijn, Beatrijs, Karel ende Elegast** toch zouden 'moeten' gelezen hebben. Dat 'moeten' verwijst duidelijk naar het sacrosancte aspect van literatuuronderwijs: een waarde die buiten kijf staat en die, met een parafrase van R. Kousbroek, desnoods in de leerlingen hun kop

gestampt moet worden. Ik houd het, voor wat de doelstellingen van onderwijs in oudere teksten betreft, bij het *intrinsiek-interessante*: persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling van de leerling en cultuuroverdracht (Daems e.a. 1982, p.350). Precies om die doelstellingen te realiseren in deze wat moeilijker materie biedt educatief ontwerpen, d.w.z. planmatig en strategisch denken en handelen, heel wat mogelijkheden, in eerste instantie voor de leerkracht, maar uiteindelijk ook voor de leerling. Voor een uitvoerige bespreking van de 'problematiek' van oudere literaire teksten verwijs ik naar Daems e.a. 1982 (hoofdstuk 11) en naar Spee & Zwitserlood 1986.

Halewijn: een schoolboeken-complot

Er bestaat vrijwel geen enkele Vlaamse methode Nederlands waarin **Halewijn** niet voorkomt. De tekst wordt er meestal voorgesteld als een prachtig voorbeeld van Middelnederlandse wereldlijke liedkunst. Dat heeft alles te maken met de stelling van Holger Olof Nygard, die na een grondig onderzoek naar thema, oorsprong en verwantschap van de verschillende Westeuropese varianten besluit dat de Vlaamse overlevering de oudste is 'omdat zij alleen het geheimzinnige heeft gehandhaafd' (Nygard 1958). Dat steuntje voor onze al niet zo hoog oploziende vaderlandsliefde kwam schoolboekenmakers blijkbaar goed van pas.

Alleen is de realiteit een stuk prozaïscher. De zgz. 'Middelnederlandse' tekst is een artefact van Jan-Frans Willems, nu bijna 150 jaar oud. Omstreeks 1830 tekende hij tekst en melodie op in de provincie Brabant (uit mondelinge overlevering); met behulp van liedblaadjes uit die tijd reconstrueerde hij een 'volledige' tekst. Van die reconstructie maakte hij een overtuigende archaïserende versie in quasi-Middelnederlandse spelling, zonder enige bedoeling om deze versie voor 'echt' te laten doorgaan.

P.H. van Moerkerken jr.

Bij veel schoolboeken ligt dat wel anders. Door te verzwijgen dat het om een optekening uit mondelinge overlevering gaat, dat er aan de spelling gesleuteld werd, dat er meerdere versies bestaan, dat er daarnaast een aantal liederen met hetzelfde thema bestaan (in binnen- en buitenland) enz., wordt er minstens gesuggereerd dat het hier om dé enige, volmaakte, authentieke Middelnederlandse tekst gaat. Die indruk wordt in een aantal methodes versterkt door aanpak en 'tekstbehandeling': die hebben vooral betrekking op het zoeken naar 'kenmerken' van de ballade, naar elementen van de ruwe, voor-hoofse tijd, zonder ruimte voor eigen tekstbeleving. Een opmerkelijke uitzondering vormt hier *De Dubbelfluit* van Anton van Wilderode. Hier vindt de leerkracht degelijke en overvloedige informatie i.v.m. de 'hele' **Halewijn**: uitvoerige tekstverklaring, herkomst en oorsprong, verschillende interpretaties, verwijzing naar secundaire literatuur enz. Dat alles moet vanzelfsprekend tijdens het proces van educatief ont-

werpen geselecteerd en geordend worden in functie van o.m. leerlingen en doelstellingen. De didactische aanpak is in de meeste methodes erg traditioneel-schools: er wordt een interpretatie gegeven of gesuggereerd die de leerling moet 'opzoeken' in de tekst, dat alles overgoten met een vleugje informatie (b.v. dat de melodie herinnert aan het eerste Credo: wie zegt deze mededeling wat?). Over werkvormen wordt niet gesproken.

Een breed spectrum

Heel wat lesonderwerpen en teksten zijn vaak een zelfstandig leven gaan leiden binnen de school, met een 'geijkte' schoolse aanpak en (soms ver) verwijderd van de beweeglijke en brede maatschappelijke realiteit. Onze stelling is dat vrijwel elk lesonderwerp een waaier aan mogelijkheden biedt, op voorwaarde dat men het van verschillende zijden bekijkt en in verband brengt met de dagelijkse realiteit. (Ter illustratie een vergelijking uit de dierenwereld: met haar gezichtsveld van 360° heeft de wilde eend een volledig beeld van haar omgeving, terwijl de kameleon het moet stellen met ongeveer 30° per oog). Om bij vrijwel elk lesonderwerp die waaier van mogelijkheden te verkennen, stellen we hier een *schema voor educatief ontwerpen* voor (zie figuur 1) met een zestal invalshoeken: doelstellingen, taalvaardigheden, werkvormen, materiaal, thema en afstand. Ik geef bij elke invalshoek wat toelichting.

1. Doelstellingen

Deze invalshoek betreft het beoogde (leer)effect van wat je als leerkracht gaat ondernemen. I.v.m. (oude) literatuur kunnen we hier een drietal doelstellingen onderscheiden:

- cultureel-literair-historische doelstellingen;
- tekstanalyse en tekststudie;
- tekstervaring en tekstbeleving.

Deze doelstellingen sluiten elkaar niet volledig uit; toch dringt een keuze zich op, vooral i.f.v. leerlingen, leerjaar en studierichting.

Die keuze wordt gemaakt vanuit (en verwijst naar) achterliggende opvattingen over literatuur en haar 'functie' voor de mens (alle mensen of sommige 'bevoorrechten'?). De leerkracht kiest voor haar leerlingen (voor in 3 betekenissen: 'before', 'instead of' en 'in favour of'); precies daarom is haar verantwoordelijkheid groot.

Voor een uitvoerige behandeling van de doelstellingenproblematiek verwijs ik de lezer naar de vakliteratuur (zie bibliografie).

2. Taalvaardigheden

Met doelstellingen van moedertaalonderwijs bevinden we ons onvermijdelijk ook op het vlak van de vaardigheden. Daarbij is het van belang onderscheid te maken tussen vaardigheden 'gebruiken' of vaardigheden 'aanleren'. Deze invalshoek brengt de leerkracht ertoe bewust te kiezen:

- welke vaardigheden bouwt zij in de les in?
- worden die gebruikt of aangeleerd?
- komen de vier vaardigheden (+ taalbeschouwing) geregeld aan bod in haar lessen? enz.

3. Werkvormen

Elke leerkracht zou een goed zicht moeten hebben op het zeer brede spectrum van werkvormen en verwerkingsmogelijkheden. Wat we in dit schema opsommen, is een ruwe schets. Tussen haakjes: 'herteksteren' (klemtoon op de voorlaatste lettergreep) is een eigen neologisme om allerlei vormen van tekstbewerking aan te duiden. Onmisbare bronnen op het terrein van werkvormen zijn b.v. Dekker 1980 (*Didactische werkvormen: een basisboek*. Culmborg: Educaboek) en Pistor, Kieft & Postma 1984 (*Lesideeën voor moedertaaldocenten*. Groningen: Wolters-Noordhoff). Ik verwijs de lezer ook naar Daems e.a. 1982, meer bepaald pp. 212-213 (selecte bibliografie van praat- en luistervormen), pp. 233-241 (dramatische werkvormen), pp. 332-341 en 356-359 (werkvormen bij lezen). Gielen & Noë 1990 (*Literatuuronderwijs - een zure appel?* In: *Moer* 1990/1, pp. 10-17) geven een interessante keuzelijst van verwerkingsopdrachten bij een gelezen tekst.

Figuur 1: Schema EDUCATIEF ONTWERPEN

1. Doelstellingen	cultureel-literair-historisch tekstanalyse tekstbeleving & -ervaring	(kadering - leefwijzen - parallellen (schilderkunst) ...) (afhankelijk van bestuderingsmodel: semiotisch, pragmatisch, ...) (receptieve aspecten ...)
2. Taalvaardigheden	luisteren & praten lezen schrijven (taal)beschouwen	
3. Werkvormen	bespreking drama schrijven andere expressievorm	studie literatuurkring vragenlijst klasgesprek vergelijking (b.v. van verwante teksten) tableau-vivant improvisatie situatiespel kringspel bewerken parodiëren herteksten tekenen schilderen boetseren
4. Materiaal: primair	dé tekst of/en een bewerking klank beeld	lied voordracht opvoering illustraties film opvoering
Materiaal: secundair	beschouwelijke teksten wetenschappelijke teksten	
5. Thema	werkelijkheidsgehalte diepgang talig/niet-talig	
6. Afstand	statisch + ver van de tekst statisch + dichtbij (in) de tekst dynamisch: uitzoomen dynamisch: inzoomen dynamisch: camerabeweging/ nieuwe perspectieven	overbrugging? overbrugging?

4. Materiaal

Hier kunnen we onderscheid maken tussen primair en secundair materiaal. Onder primair materiaal verstaan we dé tekst en/of allerlei bewerkingen en 'hertalingen'. Ook bewerkingen naar of met behulp van klank en beeld horen daarbij: film, opvoering, lied, uitvoering, illustraties e.d. Een niet-exhaustieve lijst van materiaal i.v.m. **Halewijn** vindt de lezer in de bibliografie.

Met de term secundair materiaal verwijzen we naar allerlei beschouwende, wetenschappelijke, verklarende e.a. teksten die met het onderwerp (of thema) te maken hebben. Voor **Halewijn** betekent dat o.m. een aantal tekstinterpretaties vanuit verschillende psychologische richtingen (zie eveneens bibliografie).

Het speurwerk op dit terrein is boeiend. Uit ervaring kan ik stellen dat het systematisch overlopen van allerlei tekstsoorten goede resultaten oplevert. Voor tekstmateriaal ziet ons lijstje er als volgt uit:

FICTIE

- gedichten
- roman
- kortverhaal
- essay
- cursiefje
- toneeltekst
- filmscript
- liedtekst
- literatuur in vertaling
- triviaalliteratuur

NON-FICTIE

- verslag, reportage
- artikel in krant of tijdschrift
- column
- beschrijving, biografie
- samenvatting, catalogi
- radiopraatje, praatprogramma
- slogans, pamfletten,
- graffiti, opschriften
- reclame, advertentie, zoekertje
- bijsluiter, handleiding
- uurroosters, tabellen
- wettekst, administratieve teksten

- officiële rondschrijvens
- propaganda, brochures, gidsen
- woordenboeken, encyclopedieën

BEELD

- foto, poster, reproductie
- strip, beeldverhaal, prentenboek
- cartoon
- logo's, pictogrammen
- (beeld)grafieken
- film, toneel, cabaret (voorstelling)
- documentaires en reportages

Een systematische speurtocht levert doorgaans een berg materiaal op: het is dus weer kiezen geblazen. De grote diversiteit aan teksten, bewerkingen e.d. biedt heel wat kansen tot 'tekstcontrastief werken', een aanpak die m.i. te weinig gebruikt wordt in het (tekst)onderwijs. Die bestaat erin dat twee of meer teksten worden gekozen die vanuit zeer uiteenlopende (vaak diametraal tegenovergestelde) standpunten eenzelfde 'onderwerp' belichten (2). Daardoor worden leerlingen wel verplicht de gegevens uit die teksten kritisch af te wegen t.o.v. elkaar en zelf een standpunt in te nemen.

Uit de manier waarop mijn materiaalberg tot stand kwam, leer ik het volgende:

- gericht zoeken levert materiaal op, zeker als je systematisch je lijsten afcheckt;
- er bestaat ook iets als 'onderbewust' zoeken: doordat je met een onderwerp bezig bent, loop je schijnbaar toevallig materiaal tegen 't lijf;
- aan vrienden en collega's laten weten dat je rond een bepaald thema op materiaal-speurtocht bent, levert soms verrassende resultaten op!
- kijk vooral goed tussen wat vlak bij je ligt: je eigen boekenkast, tijdschriften, de schoolbibliotheek enz.

5. Thema

Binnen deze rubriek zien we een drietal aspecten: werkelijkheidsgehalte, diepgang en talig/niet-talig.

Wat het eerste betreft, gaat het om vragen als: wat is het werkelijkheidsgehalte van het

thema, wat heeft dit met het leven van de leerling te maken? (Cfr. een rake opmerking van Roger Roger: de *Mei* van Gorter is geen verzameling stijffiguren, maar gaat over een *nieuwe lente*! Of nog: 'non scholae, sed vitae discimus'.)

Ook het aspect diepgang moet bekeken worden: hoe ver is dit thema uit te spitten met deze leerlingen? *Uytvaert van mijn dochterken* gaat over het verdriet van een vader bij de dood van een kind, en dat is ook voor leerlingen een aangrijpend gebeuren. *Het huwelijk* van Elsschot daarentegen is m.i. qua diepte nauwelijks toegankelijk voor leerlingen. Wie toch deze tekst wil 'gebruiken', zal nogal wat afstand (zie onder) moeten overbruggen, o.m. door middel van andere teksten rond hetzelfde thema.

Ten slotte moet men oog hebben voor talige en/of niet-talige aspecten van een thema. Het talig aspect van naamkunde is overduidelijk; niet-talig is de maatschappelijke functie van namen van personen (b.v. genealogie) en van plaatsen (b.v. geschiedenis en aardrijkskunde). Taalhandelingen als bevelen en protesteren hebben duidelijk een talig aspect (manieren van formuleren) en een niet-talig aspect (effect in de gegeven situatie). Aan een niet-talig thema als angst of assertiviteit kan ook een talige dimensie verleend worden door reflectie op woordgebruik.

Precies de vaardigheid om het thema (of de thema's) van een tekst te vatten - hoe leer je die? - opent een aantal mogelijkheden voor ander materiaal, werkvormen enz. Hier wordt eigenlijk de link gelegd naar de leerling. (Zie hierover meer onder de rubriek *Afstand*.)

6. *Afstand*

Het begrip afstand heeft verschillende dimensies. Er is de afstand tussen de tekst en de leerling: voor *Halewijn* en voor de meeste oudere teksten is die erg groot. Je kan je positie dichtbij (of in) de tekst innemen, maar dan sta je heel ver van de leerling. Stel je je op de plaats van de leerling, dan ben je ver van de tekst verwijderd. Statisch werken is daarom waarschijnlijk niet zo best.

Een dynamische aanpak bestaat erin dat je precies probeert die afstand te overbrug-

gen. Je kan vertrekken in de tekst en dan 'uitzoomen' naar de leerling toe, of omgekeerd: vertrekken bij de leerling en 'inzoomen' op de tekst.

Met de term 'camerabewegingen' bedoelen we de herhaalde bewegingen tussen leerling en tekst, met de bedoeling die twee dichter bij elkaar te brengen.

Ten slotte. Doorheen dit schema zijn verschillende wegen te bewandelen. Je kan vertrekken van een tekstversie (materiaal), daarrond andere teksten zoeken, dan het (deel)thema bepalen, de afstand inschatten, doelstellingen bepalen, werkvormen kiezen. Maar net zo goed kan je vanuit een vastgesteld tekort aan b.v. luistervaardigheid vertrekken, of vanuit de doelstelling 'tekstopbouw herkennen'. Alle routes zijn legitiem; belangrijk is dat je alle controleposten aandoet.

L. de Jaegher

Lesideeën

1. Beeldmateriaal

(houtsnedes van L. De Jaegher of F. Masereel)
Elke leerling krijgt een blad met de (verkleinde) afbeeldingen in wanorde. Opdracht: verknippen en in een mogelijke verhaalvolgorde leggen. Dan het 'verhaal' erbij vertellen of schrijven (b.v. in de vorm van onderschriften bij elke prent). Verhalen beluisteren of lezen, onderling vergelijken, dan naar de 'originale' tekst.

2. Beeldmateriaal

(idem)

Elke leerling krijgt één houtsneede van De Jaegher of van Masereel en bedenkt daarbij een verhaal: wie, wat, waar, wanneer, waarom, wat ging vooraf, hoe gaat het verder? Dan de prenten geleidelijk bij elkaar brengen (eerst 2, dan 4 enz.) tot alle prenten bij elkaar komen. Steeds de verhalen aanpassen. Dan weer naar de 'originale' tekst.

3. Lieder

(zie lijst in bijlage)

Twee of meer liederen beluisteren, eerst zonder tekst, daarna met tekstblad. Luister- en leesopdracht: waarover gaat het? gaat het steeds over hetzelfde gebeuren? Samenwerking met collega Frans en Engels (en ev. muziek) kan leiden tot serieuze tekstbestudering en -vergelijking; indien mogelijk ook aandacht voor de muziek.

4. Tekstbewerkingen

(zie bibliografie)

Vergelijking van een bewerking (J. Vorrinck,

Ch. de Coster enz.) met een 'originale' tekst: verhaal, personages, situering, motieven tot handelen enz.

5. Tekstregese

(zie Nygard 1958)

Vergelijking van eenzelfde passage van het lied in verschillende talen (Frans, Engels, Duits, ev. ook Zweeds enz.).

6. Tekstanalyse

Toepassing van verschillende verhaalanalyses op de tekst (Lacan, Barthes, Propp, Oulipo enz.).

7. Tekstinterpretatie

Lezen van één of meer 'wetenschappelijke' interpretaties van de tekst, b.v. Gaspar 1958, Mak 1950 en de psychoanalytische verklaring door Groen 1986.

8. Studie van het Blauwbaardmotief

Lezen van Blauwbaardversies, o.m. Perrault, Grimm, Michel Tournier (Gilles et Jeanne) enz. Ook het Bijbelse verhaal van Judith en Holofernes kan hierbij aansluiten.

9. Animatiefilm

(Het Lied van Heer Halewijn van Raoul Servais; scenario in bijlage 1).

Deze korte film kan als instap, als afronding of als hoofdmoot gebruikt worden. Specifieke aanpak: silent viewing, partner viewing, voorstellen, herinterpreteren, beeld-kijken enz. (Zie J. Pepermans in VONK 19/6, juni 1990)

De filmband kan gratis ontleend worden bij de Dienst Media en Informatietechnologie van het Ministerie van Onderwijs, Handelskai 7, 1000 Brussel, tel. 02/217.41.90.

HEER HALEWYN

10. Herschrijven/herteksten

- tekstsoort/stijl enz. veranderen (cfr. cursiefje van L. Verbeeck in bijlage 2)
- scenario voor film
- korte inhoud, flaptekst van boek
- moderne ballade maken
- smartlap ...

11. Bijschrijven

- WANTED: Halewijn
- waarschuwing voor de 'gevaaren' van Halewijn
- middeleeuws feministisch pamflet 'avant la lettre'

12. Actualiseren

Zoek in de actualiteit of heel recente geschiedenis vergelijkbare feiten: vrouwen-verleider, lust(?)moordenaar, angstpsychose, gerechtelijke vervolging en straf, individuele wraak enz.

Of leg een verband met de actie van de Dienst Maatschappelijke Emancipatie tegen fysiek en seksueel geweld op vrouwen en kinderen. Bij de bevoegde diensten is alomtegenwoordig materiaal te krijgen tegen betaling: onderzoeksrapporten, dossiers, brochures en video's, affiches.

Adressen

- Ministerie van Volksgezondheid en Leefmilieu, R.A.C.-Esplanadegebouw, 4de verdieping, bureau 427, 1010 Brussel, tel. 02/210.45.17.
- Kabinet van de Staatsecretaris voor Maatschappelijke Emancipatie, M. Smet, Queteletplein 7, 1030 Brussel, tel. 02/219.01.19.
- Refleks, Weerbaarheidscentrum voor vrouwen, Breughelstraat 31-33, 2018 Antwerpen, tel. 03/239.29.83.

13. Drama

Deze spelvormen zijn sterk geïnspireerd door wat J.de Vroomen ontwierp bij **Floris ende Blancefloer** (zie De Vroomen 1987).

a. Tableau vivant

Werk met groepjes van 3 leerlingen: 2 beelden, 1 'regisseur'. Laat de groepjes een

beeld opstellen van een belangrijke scène uit **Halewijn**, b.v. de ontmoeting van de koningsdochter en Halewijn. Uit dit tableau moeten de personages duidelijk naar voor komen (= gestolde emotionaliteit). Daarom is een bespreking vooraf van die personages nodig.

b. Kleine stukjes handeling

Laat leerlingen heel korte stukjes spelen, ook stukjes die niet in het verhaal voorkomen, maar er wel dichtbij horen. Vraag alle aandacht voor detaillering: er zijn in dit spel geen onbelangrijke details! Er kan zowel met als zonder voorbereiding gespeeld worden (onderzoeksvorm).

Mogelijke scènes:

- een meisje wil naar Halewijn, haar omgeving tracht dat te verhinderen;
- de koningsdochter gaat toelating vragen aan vader, moeder, broer;
- de koningsdochter maakt haar opschik (b.v. in bijzijn van een kamenier, haar moeder...);
- zij verlaat haar veilige thuis op weg naar...

c. Groepsinterview

Alle leerlingen kiezen een rol: ofwel Halewijn, ofwel koningsdochter. Bepaal een duidelijk tijdstip in het verhaal waarop het interview gebeurt, b.v. net voor de koningsdochter vertrekt.

De 'Halewijns' zetten zich aan de ene kant van het lokaal, de 'koningsdochters' aan de andere. Leerlingen moeten zich sterk in hun rol inleven en vanuit die identificatie vragen beantwoorden. De leerkracht staat voor de groep en stelt beurtelings vragen aan de twee groepen, d.w.z. aan één leerling uit die groep (en telkens aan een andere leerling). Hierbij is intense stilte en concentratie onmisbaar. Stel de vragen zeer persoonlijk en geef de leerling de tijd om de vraag te laten inwerken. Een antwoord is trouwens niet verplicht. Leerlingen mogen zich niet laten beïnvloeden door de rolinterpretatie van medeleerlingen. Precies de verschillende rolinvullingen kunnen erg interessant zijn. N.B. Het zoeken van goede vragen is voor

de leerkracht een uitstekend middel om zich te verdiepen in de tekst.

d. Kringspel

Eén leerling zet zich midden in de ruimte op de grond en verdiept zich in de rol van Halewijn (of koningsdochter), waarbij hij liefst geen oogcontact met de rest van de klas onderhoudt. Rond Halewijn zet de klasgroep zich in een wijde cirkel. Er wordt een bepaald tijdstip gekozen, b.v. voor de komst van de koningsdochter. Als de speler de koningsdochter speelt, kan als tijdstip de opschik gekozen worden, het moment net voor de ontmoeting met Halewijn, of na de onthoofding.

v. Stuyvaert

De klasgenoten kiezen ieder voor zich een rol (een of ander personage uit de omgeving van Halewijn of van de koningsdochter). Weer wordt een sfeer van intense stilte en concentratie opgeroepen. Ieder kiest in zijn rol een korte zin, een brokstuk van een zin, een soort commentaar dat uiting geeft aan wat hij/zij voelt t.o.v. het centrale personage (a.h.w. hardop denken). Om de beurt komen de spelers in de kring aan het woord. De uiting moet tijd krijgen om na te zinderen. De centrale speler mag, als hem dat lukt, reageren. Maar communicatie is niet de hoofdbedoeling.

Jef Pepermans (m.m.v. Marc Stevens)
p/a UIA (Didactiek en Kritiek)
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk

Noten

1. Onder de titel **Educatief Ontwerpen** verschenen in 1986 twee artikels in *ID, Tijdschrift voor Lerarenopleiders* jg.8/1: 11-16 en 2: 69-76. Dezelfde auteurs (Erik Vos, Fred Goffree en Peter Dekkers) publiceerden eveneens een boek met dezelfde titel (SLO, Postbus 2041, NL-7500 CA Enschede). En ze maakten deel uit van de kernredactie van *Moer* 1988/2, een themanummer rond hetzelfde onderwerp.

2. Meer daarover in o.m. Cl. Duneton & J.-P. Pagliano: *Anti-manuel de français*. Paris: Editions du Seuil, 1978.

Bibliografie

1. Tekstuitgaven en bewerkingen

Coster, Ch. de: Heere Halewijn. In: **Charles de Coster's Vlaamsche Vertelsels**. Uit het Frans in het Vlaamsch overgezet door Stijn Streuvels. Amsterdam: L.J. Veen, s.d. (1917).

Coster, Charles de: **Heer Halewijn**, uit het oorspronkelijk overgebracht door Nico Rost. Amsterdam: Meulenhoff, 1923.

Coster, Charles de: **Sire Halewijn**. (uit: *Légendes Flamandes*) Met houtsnedes

van F. Masereel. Brussel, 1928.

Ghelderode, Michel de: **Sire Halewijn**. Vertaling Albert Van Hoogenbermt. (Tragedie).

Haan, Tj. de: Halewijn (prozaversie). In: **Nederlandse volksverhalen uit Noord en Zuid**. Amsterdam, 1973.

Henricus: **Dat liedekin van Here Halewijn**. Haarlem: De Erven Bohn, s.d. (Tekst-uitgave met steendrukken van de auteur).

Jaegher, L. de: **Heer Halewijn**. s.l.: Die Poorte, 1944. (met houtgravures).

Nijhoff, Martinus: Heer Halewijn. In: **Verzamelde gedichten**. Den Haag: Bert Bakker, 1963. (Dramatisch gedicht 'in negen tableaux').

Pijper, W.: **Heer Halewijn**. Symfonisch drama naar een libretto van Emmy van Lohorst. 1932.

Servais, Raoul: **Het lied van Heer Halewijn**. Animatiefilm, speelduur 13 min.

Velde, Anton van de: **Halewijn**. Antwerpen, 1929. (Toneelstuk).

Vorinck, Johan: **Heer Halewijn**. Een middeleeuwse sage opnieuw verteld door ... Met een houtgravure van Nic. J.B. Bulder. Wereldbibliotheek-vereniging, 1939.

Wilderode, Anton van: Heer Halewijn zong een liedekijn. In: **De Dubbelfluit**. Antwerpen: Standaard Uitgeverij, 1978. (Tekst vergezeld van uitvoerige toelichting en interpretaties).

2. Tekststudie en -interpretatie

Doornbosch, Ate: Halewijn-liederen in het Nederlandse taalgebied. In: Van der Schoot 1986.

Gaspar, R.: Het Halewijnlied. In: **Levende Talen** 196 (1958), pp. 446-459.

Groen, Jan: Angst, haat en nijd. Psycho-

analytische notities bij het Halewijn-thema. In: Van der Schoot 1986.

Mak, J.J.: Heer Halewijn en de Goddelijke Bedrieger. In: **Nederlands Theologisch Tijdschrift**, 1950.

Nygard, Holger Olof: **The Ballad of Heer Halewijn**. Its forms and variations in Western Europe. Knoxville, Tenn.: University of Tennessee Press, 1958.

Schoot, Albert van der (red.): **Die derwaart gaan een keren niet**. Acta van het Halewijn-symposium oktober '85 in Enschede. Hilversum, 1986.

3. Didactiek oude literatuur

Daems, F., J. Pepermans & R. Roger: **Leren leven in taal. Een moedertaaldi-dactiek**. Malle: De Sikkkel, 1982. (Hoofdstuk 11: Oudere literaire teksten).

Durlinger, B. & W. de Moor (reds.): **Historische teksten in het literatuuronderwijs**. Verslag van het symposium te Berg-en-dal, 12-14 juni 1985. K.U.Nijmegen, 1986.

't Hart, K. & G. van der Meulen: Historische letterkunde: onderwijs in historische teksten. In: **Moer** 1985/5, p. 2-6.

Janssens, J.: Oudere literatuur en humanioravorming. In: **Vonk** 14/4, p. 18-28.

Janssens, J.: Middeleeuwen, vreemd en toch zo bekend. In: **Werkblad voor Nederlandse Didactiek** 15/4, p. 153-158 en 16/1, p. 11-25.

Janssens, J.: Waarom historische letterkunde in de klas? In: **Vonk** 17/3, p. 152-166.

Machiels, J.: De Rode Ridder en de hoofse literatuur. In: **Werkmap voor taalonderwijs** nr. 36 (1984), p. 165-170.

Segers, G.: Uilenspiegel in de klas. In: **Werkmap voor taalonderwijs** nr. 42 (1986), p. 71-81.

Spee, W. & F. Zwitserlood (reds.): **Historische teksten in de klas**. Een bundel artikelen over het gebruik van historische teksten in het literatuuronderwijs. Malmberg: Den Bosch, 1986. (DCN-cahier 18)

Vonk 15/3 (1985): Themanummer expressie, p. 59-62.

Vroomen, J. de: Dramatische werkvormen bij oude literaire teksten. In: **Leven-de Talen** 422 (1987), p. 388-394.

4. Liedereren

Rum: Heer Halewijn. (4.26)
Uit: Rum 2. Philips 6451 100.

De Spelemannen: Ballade van Generolmus. (5.46)
Uit: Traditionele Vokale en Instrumentale Volksmuziek uit het Oude Land van Loon. Alpha 5012.

Fungus: Heer Albert. (5.40)
Uit: Van de kiel naar viaring. Negram NK 211.

Shirley & Dolly Collins: The Outlandish Knight.
Uit: Love, Death & the Lady. BGO LP1.

Hot Vultures: Pretty Poly. (2.55)
Uit: Carrion On. EMI 4CO54 - 96947.

Spriguns: Outlandish Knight.
Uit: Revel Weird and Wild. Decca SKL 5262.

Martin Carthy: Outlandish Knight. (5.27)
Uit: Shearwater. Crest 25.

Malicorne: La Fille aux Chansons (Marion s'y promène). (10.22). Uit: Malicorne II. Hexagone 883004.

De Vlier: Heer Halewijn (versie uit Pop-pel).
Uit: Traditionele Volksmuziek uit het Hertogdom Brabant. Alpha 5.004.

5. Iconografie

(anon.): Scène onder de boom. In: Van der Schoot 1986, p.61.

(anon.): Muurschildering in Maksa. In: Van der Schoot 1986, p.61.

(anon.): Tekening voor platenhoes. In: Van der Schoot 1986, p.139.

Bulder, Nic. J.B.: 1 houtgravure. In: Vor-rinck 1939.

Halewijn, Arianne van: Tekening. In: Van der Schoot 1986, p.6.

Henricus: 25 gekleurde steendrukken. In: Henricus s.d.

Jaegher, L. de: 9 houtgravures. In: De Jaegher 1944.

Masereel, Frans: 13 houtsneden. In: De Coster 1928.

Moerkerken jr., P.H. van: Tekening. In: Van der Schoot 1986, p.158.

Stuyvaert, V.: 1 houtsnede. In: Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur (deel 4). Gent: Story-Scientia, 1968.

Bijlage 1

HET LIED VAN HEER HALEWIJN.

Animatiefilm van Raoul Servais.

Generiek: instrumentale muziek.

scène 1

Beeld: weerskaatsend zonlicht op licht rimpelend water.

Klank: wind, ruisen van de zee.

scène 2

Voor een boograam in een zware stenen muur zitten twee vrouwen netten te boeten. Plots weerklinkt een vreemde melodie, gezongen door een mannenstem. De vrouwen kijken op en stoppen hun werk. Door de raamopening zien we nevel voorbijtrekken. Als het zingen ophoudt, werken de vrouwen verder.

scène 3

De tekst wordt verteld; "Eens, heel lang geleden,

weerkdonk tussen het bruisen van de zee en het razen van de wind een betoverend lied. Zo lokte Heer Halewijn vanuit land en duin de meisjes naar zijn donker bos, vanwaar nimmer iemand teruggekomen is."

Een alleenstaand kasteel op het strand (?), wat verder staan enkele kleine huisjes bij elkaar. Op de achtergrond zachte vrouwenzang.

scène 4

Uit de huisjes komen een tiental meisjes. Begeleid door drie muzikanten (fluit, trom, luit) dansen zij in de ronde. Plots klinkt opnieuw dezelfde verleidelijke melodie, even maar. De muzikanten verstommen, de meisjes draaien hun hoofd en stoppen met dansen. Dan speelt het trio weer verder en de meisjes dansen verder.

Opnieuw klinkt het gezang van de mannenstem, deze keer langer en met meer aandrang. De meisjes stoppen met dansen, strekken de armen voor zich uit en schrijden als slaapwandelaars over de heuvels. Andere vrouwen verlaten eveneens hun huis en lopen op dezelfde manier de heuvels in. Een vrouw aan de waterput laat haar werk staan en gaat met de anderen mee. Zij verdwijnen langzaam in de heuvels. Het beeld vervaagt en verdwijnt.

scène 5

Een kasteel. Camera voert de kijker in het kasteel door lange booggangen. Voor een zware deur staat een wachter te slapen. Hij snurkt. Plots plant een pijl zich trillend in zijn schild. De wachter schrikt wakker en loopt gillend weg.

Een jonge vrouw (prinses) staat, met pijl en boog in de hand, de bange wachter uit te lachen. Zij schiet nog twee pijlen heel precies naar de deur. Een vierde pijl komt terecht op de kroon van de koning, die net op dat ogenblik de deur uit komt. De prinses knielt naast hem en buigt het hoofd. Hij doet haar opstaan en omarmt haar.

Opeens klinkt de zang van de mannenstem: langer nu, en met aandrang. De prinses luistert (angstig?) toe en zoekt bescherming in de armen van de koning. Deze probeert haar tegen het gezang te beschermen. Maar het lied blijft doorklinken, langs open ramen dringt het overal in het kasteel door.

De koning geeft een bevel en de wachters klappen alle ramen één na één toe. De koning en de prinses blijven in het duister achter.

scène 6

Wachters komen aanlopen met toortsen; op een

grote kandelaber staan drie brandende kaarsen (op tafel?). De kaarsen doven uit. Geluid van vallende druppels.

De prinses ligt te slapen. Opnieuw klinkt de zingende mannenstem: langdurig, meeslepend, lokkend. De prinses wordt wakker en staat op. Aan het gesloten venster en tegen de gesloten deur luistert ze naar het lied.

Op een tafel liggen een kroon en een schelp. Voor een spiegel houdt ze de schelp tegen haar oor; het spiegelbeeld verandert in een gehelmde ridder. Weer klinkt de lokkende stem. Zij zet de kroon op haar hoofd; haar spiegelbeeld gaat schitteren.

Met een vingerknip doet ze een muur krakend openschuiven. Door de booggangen (zie scène 5) loopt de prinses naar buiten. Ongemerkt, want weer slaapt en snurkt de wachter. De prinses zet zich op een paard, dat steigert en luid hinnikt. Dat lawaai wekt de wachter. Maar de prinses rijdt weg, terwijl de torenwachters toekijken. Van boven op de toren kijkt de koning haar bedroefd na.

scène 7

De prinses rijdt tot aan de rand van het bos. Daar komt de zingende ridder haar tegemoet gereden. Ze omarmen elkaar. Samen rijden ze het bos in. Het gele zonlicht kleurt langzaam rood. Plots vliegt een zwarte vogel krijsend op. Het gelaat van Halewijn wordt grimmig en boos. Ze stappen van hun paard. Als de prinses de andere meisjes ziet die veranderd zijn in 'bomen', schrikt ze erg. De ridder loopt naar zijn zwaard, dat in de grond steekt. Hij neemt het zwaard, de scherpe punt schittert. Hij raakt er een vlinder mee aan, die in goud verandert. Zij omhelst de ridder, maar neemt het zwaard en slaat hem ermee, zodat hij in goud verandert. Dan hakt ze zijn hoofd af. Op dat moment vliegt de vlinder weer op. De meisjes worden weer levend, zij lopen over de heuvels terug naar huis. Te paard rijdt de prinses naar huis.

scène 8

In het kasteel zit de koning en zijn gezin slapend aan tafel te wachten. De drie kaarsen branden en doven langzaam uit. Het zonlicht breekt door. Lawaai maakt de slapenden wakker. De prinses komt binnen met het hoofd in haar hand en zet het midden op de tafel. De vrolijke dansmuziek van scène 4 klinkt opnieuw, de meisjes dansen in de ronde op het plein tussen de huizen.

Bijlage 2

Louis Verbeek: HEER HALEWIJN

Het verhaal van Heer Halewijn heb ik altijd een zeer aardig stukje poëzie gevonden. Hij 'sanc' dus 'een liedekijn', en 'al die dat hoorde wou bij hem zijn.

Er stond nooit bij welke schlager hij precies van zijn sensuele lippen liet ontglippen, maar als wij vermoeden dat het in de buurt van Will Tura of Eddy Wally zal gelegen hebben, dan zullen we er beslist niet ver naast zijn.

Ook deze twee zingerds slagen er vandaag de dag nog in de harten der Vlaamse maagden zodanig te doen kloppen en popelen dat menig vader en moeder alle moeite van de wereld heeft om hun dochter te behoeden voor alle mogelijk liefdesonheil en gebroken harten.

Dat is dus niet nieuw, dat was vroeger ook zo al. Alleen was het ten tijde van Heer Halewijn een koningskind, dat perse op dat liedje af wou. Ze stapte naar haar garderobe, en tutte zich op met het mooiste wat er in die tijd op modegebied voorhanden was. Daarna ging ze respectievelijk voor haar vader, haar moeder, zuster en broeder staan om te vragen of ze naar het recital van Halewijn mocht gaan luisteren. Behalve de broer gaf iedereen haar de raad maar heel stilletjes thuis te blijven, daar zouden alleen maar voden van komen, zei de vader, en de moeder was er ook niet over te spreken. Erg begrijpelijk in een tijd dat de pil nog niet was uitgevonden. En gelijk hadden ze. Maar de dochter ging toch, omdat haar broer zei dat het geen kwaad kon, te minste als zij een beetje uit haar doppen keek en een beetje rekening hield met de voorschriften van de Mechelse Katechismus.

Dus reed ze op het liedje toe en jawel hoor, midden in het bos stond Heer Halewijn zijn chanson d'amour te kreunen. Hij was supervriendelijk en reed met haar naar het galgeveld, want de vunzigaard had een vreemd soort hobby: in plaats van postzegels verzamelde hij middeleeuwse maagden. Maar het koningskind was ook niet van gisteren en toen zij wist dat hij haar met zijn zwaard wilde onthoofden, zei ze bezorgd: trek eerst uw opperkleed maar uit, want ik spat niet onaardig en dat zou toch al te gek zijn. Want alles moest toen met de hand gewassen worden en ze wou hem niet op nutteloze kosten jagen. Nu moet die Halewijn toch niet van de snuggerste geweest zijn, kon misschien wel goed zingen, maar daar hield het dan ook helemaal mee op. En terwijl hij zijn opperkleed aan het uittrekken was, nam de koningsdochter het zwaard en, hop, voor hij het wist, was hij een kop kleiner en zijn hoofd lag voor zijn voeten.

Het merkwaardige van middeleeuwse hoofden was dat die nog konden spreken, ook als ze zelfstandig geworden waren. Zo ook dit, het probeerde haar nog om te praten, de wonde met zelf te helten maar ze liet hem matig leegbloeden en het hoofd nam ze mee als souvenir, want in die tijd vonden ze het altijd leuk iets stemmigs in huis te hebben om 's avonds over te praten, want er was nog geen televisie.

Onderweg ontmoette ze nog de moeder van de smeerlapen die schrok zich een aap want ze had dit hoofd nog nooit apart gezien. Toen de koningsdochter thuiskwam, was iedereen natuurlijk blij haar te zien. Ze verreekte van de honger, maar het eten was net klaar. Dus gingen ze aan tafel, zetten het hoofd in het midden, zegden het gebed voor het eten, en voor ze aanvielen zei de dochter nog: smakelijk. Zo ging dat toen, want foto's voor op de schouw waren er toen nog niet.

BRT 2 (Omroep Limburg) Donderdag 14 januari 1982

20e JAARGANG • NUMMER 4 • MAART 1991